"Böljebleck" eller "korrugerad plåt"

Kan man lita på Ekelöf – som lyriktolkare?

AV SIGVARD LINDQVIST

Reidar Ekner utför ett stort arbete som redaktör för serien Gunnar Ekelöfs *Skrifter*. Man kan visserligen diskutera urval och omfattning när det gäller de två senaste delarna, 4 och 5, men i stort sett måste man vara glad över att detta rika material nu finns tillgängligt. Vad man kan ifrågasätta är någonting annat, nämligen den kritiklöshet man möter i kommentarerna. Det förutsätts att allt som flöt ur skaldens penna och publicerades av honom själv är av god kvalitet. Vi löper risk att sätta Ekelöf på piedestal och göra honom till ett nationalhelgon à la Strindberg.

I inledningen till del 5, som bl.a. innehåller en rad översättningar av fransk diktning, läser man: "Det som han översatte hade han i regel själv letat fram – han översatte sällan eller aldrig på beställning. Det råder därför ingen tvekan om att hans tolkningar av poesi och prosa ingår i hans verk. Ett andra skäl som talar för detta är att han inte heller som översättare slarvade ifrån sig. Det förbjöd honom hans litterära samvete, hans språkkunskaper och hans stilkänsla."

Den sista meningens sanningsvärde kan diskuteras. Räckte verkligen hans stilkänsla och språkkunskaper? Utan att vara språkexpert – men med förmåga att läsa innantill – skulle jag vilja starta en diskussion i ämnet, en granskning som borde företas på bred front.

Ekelöfs intresse för Apollinaire ansågs vara stort och jag utgår i mitt resonemang från hans "tolkning" av den kända dikten "Désir", som återger känslor och tankar hos soldaten Apollinaire kvällen före en stor attack mot de tyska linjerna (under första världskriget). Denna franska text feltolkas enligt min mening av Gunnar Ekelöf genom ett stort antal förvrängningar. Han förvandlar därmed fransmannens machobetonade upplevelse till en mjuk romantisk stämning.

Några exempel: "Désir" har ju i sig mycket av "lust" eller "åtrå", men Ekelöf föredrar dikten igenom det passiva ordet "längtan". A:s "les lignes boches" är ju inte neutralt som E:s "tyskarnas linjer" utan motsvarar väl snarast något i stil med "tyskjävlarnas". A understryker det avskilt militära genom att i båda de första stroferna använda "La zone des armées", vilket i E:s mjuka version blir "fronten" resp. "bakom min rygg". A:s "tole ondulée" översätter E med det hyperromantiska fantasiordet "böljebleck" i stället för det kallt realistiska "korrugerad plåt". Ett av A:s ortnamn försvinner i E:s text men kvar har han det för svenskar obegripliga "Decauvillen", vilket är en miniatyrjärnväg bakom de främsta linjerna och borde ha översatts med ett sådant uttryck, eftersom ordet i varje fall under den aktuella tiden var mycket konkret för franska läsare. I det förra fallet tilläggs ett omotiverat "bortom" och "självsäkra" blir "trygga" och A:s modernistiska utelämnande av skiljetecken vid det nämnda ordet "rättas" av E.

A:s två rader, inledda med imperativer: "Entends la terre véhémente/Vois les lueurs

GUILLAUME APOLLINAIRE:

Désir

Mon désir est la région qui est devant moi
Derrière les lignes hoches
Mon désir est aussi derrière moi
Après la zone des armées

Mon désir c'est la butte du Mesnil
Mon désir est là sur quoi je tire
De mon désir qui est au-delà de
la zone des armées
Je n'en parle pas aujourd'hui mais j'y pense

Butte du Mesnil je t'imagine en vain
Des fils de fer des mitrailleuses des ennemis
trop sûrs d'eux
Trop enfoncés sous terre déjà enterrés

Ca ta clac des coups qui meurent en s'éloignant

En y veillant tard dans la nuit
Le Decauville qui toussote
La tôle ondulée sous la pluie
Et sous la pluie ma bourguignotte

Entends la terre véhémente
Vois les lueurs avant d'entendre les coups

Et tel obus siffler de la démence
Ou le tac tac tac monotone et bref
plein de dégoût

Je désire
Te serrer dans ma main Main de Massiges
Si décharnée sur la carte
Le boyau Gœthe où j'ai tiré
J'ai tiré même sur le boyau Nietzsche
Décidément je ne respecte aucune gloire

Nuit violente et violette et sombre et pleine
d'or par moments
Nuit des hommes seulement
Nuit du 24 septembre
Demain l'assaut
Nuit violente ô nuit dont l'épouvantable cri
profond devenait plus intense de
minute en minute
Nuit qui criait comme une femme qui accouche
Nuit des hommes seulement

Längtan

Min längtan är landet framför mig,
Bortom tyskarnas linjer.
Min längtan är också bakom mig,
I landet som fronten skyddar.
Min längtan är kullen där borta.
Min längtan är målet jag skjuter mot.
Och flyger min längtan bakom min rygg
Så tiger jag med det men tänker...

Kulle därborta, jag ser dig förgäves i tanken
Bortom din taggtråd, dina kulsprutor och
alltför trygga fiender
Som grävt sig ner djupt och redan är begravna...

Skottens tarata dör bort med avståndet
Och om man vakar sent på natten
Hörs Decauvillens hostning.
Mot böljeblecket smattrar vatten
Och mot min hjälm hörs regn som smattrar.
Och jordens skri är vilt
Och man ser blixten innan man hör åskan,
Granaterna som visslar bort sitt vanvett
Och kulsprutan som tickar hånfullt, kort
och tonlöst...

Jag längtar att få känna
Din hand i min, Main de Massiges,
Så utmärglad på kartan...

Där borta
Är skyttegraven Goethe som jag skjutit mot...
Ja, till och med mot skyttegraven Nietzsche
har jag skjutit,
Fullständigt likgiltig för varje storhet...

Våldsamma natt, du är mörk, du är
mörkblå och full av ögonblicksguld,
Natt för ensamma män.
Natt som bebådar den 24 september:
I morgon anfall...
Våldsamma natt, ditt fruktansvärt
djupa skri blev djupare för varje stund,
Natt, du skrek som en födande kvinna,
Natt för ensamma män.

Översättning: Gunnar Ekelöf

avant d'entendre les coups" (Hör den vilda jorden/Se mynningsflammorna innan man hör knallarna) förvandlas av E till en helt omskriven text: "Och jordens skri är vilt/Och man ser blixten innan man hör åskan". Därmed ingriper han också i diktens struktur och tar i förskott ut verkan av slutets kulmen, skriet. A:s "Ou le tac tac tac monotone et bref plein de dégout" blir i E:s mun "Och kulsprutan som tickar hånfullt, kort och tonlöst...". "tickar" om en kulspruta! A-ljudet är självklart, som i ra-ta-ta-ta. Och "dégout" ("avsmak", "vämjelse") görs om till "hån".

Man kan alltså påvisa en rad avsteg från originalet. Viktigast är dock en tendens man kan iaktta, den att humanisera uttrycken. "Je désire/Te serrer dans ma main Main de Massiges" blir helt snällt "Jag längtar att få känna/Din hand i min" i stället för exempelvis "Jag vill/trycka dig i min hand" (alltså hårt). I den franska texten parallellställs sedan, i samma strof, skyttegraven Goethe med Main de Massiges, medan Ekelöf skapar en ny strof och fyller ut med "Där borta/Är..."

I slutstrofen där A låter sex av de sju raderna börja med "Nuit" för att riktigt framhäva mittraden "Demain l'assaut" (i morgon anfall), ändrar E mycket och tilltalar dessutom på romantiskt manér natten med "du". I stället för det vardagliga "Natt till (eller före) den 24 september" införs det nästan bibliskt klingande "som bebådar", "l'épouvantable cri profond" blir felaktigt till "ditt fruktansvärt djupa skri" och i A:s "plus intense de minute en minute" suddas den konkreta skärpan ut till "djupare för varje stund". Så kan man fortsätta, men jag nöjer mig med att utöver de gjorda anmärkningarna konstatera att grundstämningen helt förändrats, att strofindelningarna i flera fall gjorts om (jfr. Elovsons antologi) och att ett katastrofalt översättningsfel i högromantisk anda avslutar dikten. A:s "Nuit des hommes seulement" (Natt endast för män) är något helt annat än E:s "Natt för ensamma män"!

Man kan fråga sig om inte Apollinaire ville jämställa mannens den allt intensivare åtrån efter anfallets utlösning med förstadiet till en ejakulation, som folkspråket för övrigt kallar ett "skjut". Den kvinnliga motparten är natten som "criait comme une femme qui accouche" (skrek som en födande kvinna), en annan form av förlossning.

Apollinaires dikt ligger nära futurismens råa människoskyn, enligt vilken kriget skapar, föder mannen, precis som fascismen och nazismen skulle komma att predika. Ekelöf genomskådade alltså inte 1934 den grund denna del av modernismen stod på. Instinktivt blev han däremot en dålig översättare av Apollinaire. Hans "romantik" och hans humana människouppfattning satte omedvetet stopp. Skall vi vara tacksamma för det eller skall vi anklaga honom för att ha förskönat futurismens krigsdrift? Översättningen blir inte bättre av något alternativ.